

Noticia da *Historia de don Servando*. Un "novo" manuscrito*

XAVIER VARELA BARREIRO
(Universidade de Santiago de Compostela)

Introducción

O motivo desta comunicación é o achado na Biblioteca Nacional de Madrid dun manuscrito que no *Inventario general de manuscritos* é catalogado como obra en galego escrita no século XV. O resultado das pescudas desenvolvidas leva a situa-lo texto no século XVII e a integralo no mosaico das producións falsificadorias compostas pola familia dos Boán e consignadas na historia de Galicia co nome de *Historia de don Servando*.

O marco histórico

Coa chegada dos tempos modernos cambiaron algunhas das coordenadas na realización de obras de carácter histórico. No período que vai de finais do século XV a finais do século XVII desátase na Península Ibérica a febre da mediación da historia e da sumisión do principio "irrenunciable" de veracidade a unha serie de espúreos intereses, que ían do máis persoal e privado ó local e mesmo ó nacional¹.

Esta atmósfera "de estudio" explica a produción e enorme éxito da obra de nefastos personaxes coma Giovanni Nanni, Jerónimo Román de la Higuera ou Lupián de Zapata. Cos seus escritos contribuíron decisivamente a que a versión oficial da historia no seu tempo se empapase non xa de inexactitudes ou medias verdades, senón de mentiras longamente meditadas.

*Este traballo realizouse no marco do Proxecto "Gramática Histórica da Lingua Galega", desenvolvido no Instituto da Lingua Galega con financiamento da Dirección Xeral de Política Lingüística da Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia.

O localismo enxendrou én España e Portugal fabulacións ó fío da determinación da primacía entre as distintas Sés. En Granáda prodúcese o “descubrimiento” do pergamiño da Torre Turpiana (1588) e das reliquias e chumbos do Sacromonte (1595-), probas da chegada alí do Apóstolo Santiago como primeiro punto de contacto coa Hispania. Toledo, Sevilla, Santiago e Zaragoza disputaban este privilexio en España.

En Portugal² resoaron tamén con forza estes ecos e na antiga Braccara Augusta, unha das cabezas eclesiásticas principais, levantáronse voces e correu bastante tinta con afán ás veces litixioso e, desde logo, falsificadorio. Compúxose alí neses momentos o *Concilio Bracarense* e presentouse como códice achado no mosteiro de Alcobaça.

De parecida factura é a *Carta de Hugo*, obra de Gaspar Álvarez de Lousada, que ostentaba os cargos de arquiveiro da Coroa, notario apostólico e secretario do arcebispo. Para cuestiona-la primacía de Toledo, pon na pluma de Hugo, bispo de Porto, unha carta enviada a un tal Mauricio, arcebispo de Braga, na que resume unha *Vida de San Pedro de Rades* escrita por Caledonio, prelado inventado para a Braga do século III. Este santo sería consagrado bispo de Braga e erixido en primado dos demais bispos españois polo Apóstolo.

De talante menos eclesiástico é a *Crónica de Laimundo Ortega*, producida igualmente en Braga. A intención do seu autor era botar luz sobre os primeiros poboadores de Hispania e moi especialmente de Portugal. Destaca como posible modelo directo da *Historia de don Servando*, pois a produción da obra correspóndelle a Laimundo, suposto capelán do rei D. Rodrigo, como acontece con don Servando. O códice dise atopado igualmente en Alcobaça.

A Galicia³ chegaron os mesmos ventos e os propios historiadores oficiais, coma Sandoval ou Gándara, non se substraeron a esta extensa vaga de acriticismo. No que ten que ver máis directamente coa creación de obras falsas, pesou máis en Galicia a **obsesión nobiliaria** có localismo historicista. O mellor exemplo é a propia *Historia de don Servando*, á que me referirei máis en detalle no seguinte apartado. É a única que se conserva, polo menos íntegra, pero hai noticias indirectas da existencia doutros cronicóns, coma o *Cronicón de don Vasconio*, destinado a ensalza-la liñaxe dos Camaños⁴, e o *Cronicón de Walfrido*, ligado ós intereses da liñaxe dos Pallares⁴. Coma no caso da *Historia*, estes cronicóns danse a coñecer coma traducións ó galego de obras escritas antigamente en latín. O de Vasconio sería unha tradución da *Crónica de Vasconio*, bispo de Lugo no século VII, realizada no século XIII por Ordoño. No de Walfrido a tradución realizaríase en Meira no século XVII partindo dunha crónica do século XII.

Obras menores desta mesma saga falsificatoria en lingua galega parecen se-la *Memoria de cambeadores*⁴ e a *Relación da carta executoria*⁴ do mariscal Pardo de Cela. Tamén forma parte dela, mais escrita en castelán, a *General Descripción del Reyno de Galicia*, tamén coñecida como *Historia civil y genealógica de Galicia*⁵, actualmente perdida e que se sospeita da mesma autoría cá *Historia de don Servando*.

A obra

A *Historia de don Servando* representa na historia cultural de Galicia unha comedia na que os personaxes estenden a súa actuación ó longo de tres séculos.

O primeiro acto protagonízao a estirpe dos **Boán**, que no primeiro tercio do século XVII pon en circulación coa mediación de Joseph Pellicer de Ossau un cronicón falso encamiñado a demostra-la fidalguía da súa estirpe coa pretensión – materializada – de se investir un deles, D. Pedro Fernández de Boán y Landecho, do Hábito de Santiago.

O segundo acto ten como personaxes os historiadores na Galicia dos séculos XVII, XVIII e mesmo XIX, que, ben por denostárena, ben por aceptárena como fonte, contribúen activamente a que a *Historia* siga presente máis tempo do que tiña pensado e precisaba o seu autor. Deste xeito pasou a cumprir función distinta da inicialmente prevista.

O 3º e último acto, do que forma parte esta comunicación, xa non discorre pola dialéctica histórica “verdade/falsidade” do que se conta na *Historia* nin tampouco, xa que logo, polo ano, século ou época na que foi escrita. Non hai dúbida do seu carácter seiscentista. Neste punto debería estar aberto xa hai algún tempo o camiño de incorporación da *Historia* ó corpo documental dos chamados “Séculos Escuros”, pois malia ser unha ficción histórico-literaria pretendidamente medieval escrita, polo tanto, con aparencia medieval, non se subtrae ó fondo lingüístico barroco no que se forxou tan increíble falsificación.

Trasladados xa ó terreo filolóxico, convén apuntar que a razón do desinterese que ata hai moi pouco mostraron os filólogos ten moito que ver coa desaparición xa no século XVII do orixinal e o coñecemento unicamente das copias manuscritas feitas en Madrid por persoas que nin sequera coñecían a lingua. Non ten o mesmo interese estudia-la lingua de copias realizadas posteriormente e por persoas que descoñecían o galego, ca ocuparse do orixinal. É lóxica a forte prevención que mostraba M. Camino Noia (1979) nas súas opinións non hai moitos anos, inxustificadas anos máis tarde ó parecer dos historiadores, que, como X. R. Barreiro (1988), aínda se lamentan deste desinterese dos filólogos.

Hoxe estamos en situación de superar este atranco, pois á redescuberta recente do orixinal conservado na Sé de Compostela⁶ hai que suma-la redescuberta do que parece ser un segundo manuscrito orixinal – tal vez un borrador, tal vez un elemento máis do intento de concederlle á obra unha verosimilitude sustentada nunha transmisión moi estendida no tempo – saído da mesma man có outro. O cotexo da letra, así como a fasquía da lingua nos seus trazos máis característicos conducen incontestablemente á atribución da autoría a un dos membros da familia Boán. Mais non por isto deixa de haber pexas nesta aproximación á lingua galega do século XVII, pois a *Historia* preséntase como tradución ó galego realizada con adicións por D. Pedro Seguino, bispo de Ourense no século XII, dun códice en latín escrito polo ficticio D. Servando, confesor de D. Rodrigo e de D. Pelayo.

Determinar qué hai de artificialmente medieval e qué de autenticamente seiscentista no compoñente lingüístico desta obra é a tarefa preferente que debe ocupar ós filólogos interesados nela. Son necesarias fortes doses de cautela e de rigor e, desde logo, calma na análise. O beneficio que pode reportarlle ó real coñecemento do estado da lingua nun período do que se conservan poucas mostras escritas así o reclama.

Un "novo" manuscrito

A descuberta do manuscrito non foi produto, teño que o dicir, da pescuda sistemática centrada na *Historia de don Servando*. O meu interese por ela non ía máis alá da natural curiosidade que esperta unha obra produto da falsificación. A preocupación por esta obra era en min practicamente nula, pois un colega do Departamento, J. A. Souto, leva xa varios anos estudiándoa na preparación da súa tese de doutoramento.

A miña investigación actual está orientada á época medieval e foi revisando e buscando documentación deste período como topei no programa *Philobiblon* – na súa sección *BITAP (Bibliografía de Textos Antigos Portugueses)* – coa noticia dun *Libro de liñaxes de Galiza*. Segundo alí consta, forma parte da sección de manuscritos da Biblioteca Nacional de Madrid, na que lle corresponde a signatura topográfica 6329, antiga R.203. Está catalogado como escrito anónimo do século XV (1401-1500). Esta información, obtida directamente, polo que parece, por investigadores do proxecto *Philobiblon*, vai apoiada pola consulta de dúas obras de catalogación. Nunha delas, o *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Nacional*, consígnase tamén como obra do século XV, mais na outra, a *Guía para el estudio de la Edad Media gallega (1100-1480)* de Santiago Jiménez Gómez, preséntase como obra do século XVII tomando a letra como fundamento na atribución. Nun e no outro caso o título está en castelán: *Libro antiguo de los linages de Galicia*.

As discrepancias no título non fixeron senón aumenta-la miña curiosidade, pero sen abandonar mentalmente aínda o medioevo. Aínda era posible que estivese ante unha obra medieval descoñecida escrita en galego. Non tardei moito tempo en saír da dúbida. Unha vez recibida reprodución en microforma do manuscrito puiden comprobar que se trata dunha obra escrita en letra gótica que consta de 53 folios en 4° a dobre cara, precedidos de varios con letra do XVII e seguido de varios máis con letra do mesmo tipo. Seguen dous documentos que se queren facer pasar por elaborados un no século XIV e o outro no XV.

Posto que o que pretendo é simplemente dar noticia do texto, non pasarei a expoñer, nin sequera esquematicamente, a temática do libro. Abonda con que diga que consta de dúas partes ben diferenciadas. Na primeira nárrase a historia de España desde os tempos de Don Pelayo; na segunda preséntase un inventario moi nutrido das liñaxes máis importantes de Galicia. Todo isto, unido á información – que figura xusto despois do título – de que o libro foi propiedade inicialmente de Dn. "Juan Fernandez de Boan, oydor del Consejo Supremo de las Indias" e despois do seu sobriño Dn. Juan Fernández de Boán

y Araujo, sacoume da dúbida: trátase dunha peza máis do gran engano histórico que os Boán tramaron no século XVII.

Faltaba por saber con exactitude se xa había constancia da súa existencia e se supoñía algunha novidade máis ou menos transcendente. Foime de inestimable valor a axuda que me emprestou J. A. Souto para determinar estes datos. O primeiro e máis importante é a comprobación da mesma autoría para este manuscrito en papel e o que en pergamiño se conserva no Arquivo da Sé compostelá. Pódese ver no Apéndice como o fondo lingüístico idiolectal dun e doutro manuscrito é o mesmo. Ambos son, en opinión de J. A. Souto que comparto, obra de D. Juan Francisco Fernández de Boán y Araujo, párroco de San Andrés de Castro que, en palabras de X. Ferro Couselo, "había revisado muchos archivos y leído multitud de historias". Combinando o seu labor de creación falsificatoria coa actividade de xustificación da antigüidade e importancia da estirpe dos Boán levada a cabo por seu irmán D. Pedro, atreveuse a postular para os Boán descendencia

de ũ regulo chamado Fernãdo que o postol Sãctiago cõvertou no pazo de Arcos d'Asua, que hé soar destes cabaleyros, e tina moytas terras a mãdar. Casou cõ Marcia Nuniz dõde decendeu San Marcelo e Primitiua cibdadaos d'Astasia Cobaria de Galizia, de Ursaria. E deste home decêdjo Pelayo [e] Chydasuinto, rreys godos, e Arria Theodomyro, rrey sueuo.

E vn cabaleyro destes, e do nome de Boã, foe desterrado polo rey Egica a Francia e ala casou e fez pazo coa casa de Borbõ. E dil ve o cõde dõ Medo Troyar, e dõ Alfonso seu fillo, e outros cabaleyros. E destes vñ San Rosedo, que hé dos Arrias, que decêde distes Ferrnandes, e San Facũdo e Primjtibo.

Trã por diuisa tres varras ã cãpo rojo, e vn agila boante de duas cabezas, e vn sol e cinco estrelas, e vn castillo, e vn leõ e vnha T, das cinco cruces dos Marcelos.

Sõ dos antigos de Hespaña e Galizia, e tamen destes ven os de Buxan, que todo e vn linage. (Fragmento tirado da tese de J. A. Souto).

A primeira noticia que se ten da obra é contemporánea de don Pedro Fernández Boán e vén da pluma de Joseph Pellicer. Nela xa se mencionan asociados dous manuscritos, un en pergamiño, que debe se-lo do Arquivo da Sé compostelá, e outro en papel:

Acabo de copiar estos dos libros de sus originales. El primero, en letra gótica, que tenía, al parecer 400 años de antigüedad, escrito en pergamino, a partes con tinta negra i a partes rojas, y juzgo es copia. El otro es en papel menos antigua la copia, pero de letra gótica también. Y acabelo a diez i nueve de Marzo era día de San Joseph, mi abogado i Patrom año 1646. Don Joseph Pellicer de Tovar. (folio 152 do ms. 1395 da Biblioteca Nacional. Información cedida por J. A. Souto).

Un e outro manuscrito serviron de base para a copia efectuada por Pellicer, á súa vez fonte de novas copias que, en sucesivas xeracións, figuraron durante anos nas bibliotecas de Galicia e doutros puntos de España. Que o manuscrito en papel foi usado por Pellicer próbao o feito de que apareza parcialmente reproducido con algunhas variantes no citado ms. 1395 da Biblioteca Nacional.

O mesmo Pellicer informa máis tarde na súa *Biblioteca formada de los libros i obras publicas, de Don Joseph Pellicer de Ossau, y Tovar, Cavallero del Orden de Sant-Iago* (Valencia, 1671, p. 145) da procedencia inmediata da obra e do traslado de copias pola súa parte a polo menos dúas persoas significadas:

tuvo por mano de Don Pedro Fernandez de Boan, cavallero del órden de Sant-Iago. Copiole de su mano, y la copia original está en su poder. Hizo larga memoria del en el memorial del marqués de Rivas el año 1647, y comunicó traslado á don Fernando de Andrade y Sotomayor, arzobispo de Sant-Iago, como parece por sus cartas, y á don Juan Tamayo de Salazar, que en su martirologio de España habla del diversas veces. (Godoy Alcántara, 287, nota 1).

Godoy Alcántara fornece un dato máis: Pellicer guindou con el á rúa cando xa non lle interesou:

Treinta años despues, cuando ya este arsenal de noticias de linajes le era innecesario, dijo que le había dado el original un don Pedro Fernández de Boan, y como mueble inútil lo arrojó en medio de la calle para que lo trataran á su talante los transeuntes. (Godoy Alcántara, 286-7).

A partir de aquí e ata o século XVIII non volvemos ter noticias certas de ningún dos manuscritos. J. A. Souto supón que o manuscrito en pergamiño volveu a D. Pedro Fernández de Boán e permaneceu oculto custodiado pola súa descendencia. Así parece confirmalo A. Rioboo y Seixas.

fue acerrimo defensor del Dextro [D. Pedro], y del falso ms. de D. Servando y no fian esta obra sus herederos, aunque della tubieron noticia Tamaio, Mendez y Gandara. (Rioboo y Seixas, nº 88 do *Catálogo...* Cito pola tese de Souto Cabo).

Non tiven aínda ocasión de consultar por extenso a tese de doutoramento de J. A. Souto, pois aínda non foi defendida, mais é probable que fose un descendente seu, cóengo da catedral de Santiago, quen o depositase no Arquivo da Sé en Compostela. Do que non hai dúbida é de que cada manuscrito emprende a partir deste momento unha rota distinta, sendo máis boa de seguir, curiosamente, a do que estaba feito en papel e que permaneceu alonxado de Galicia.

Un século máis tarde o Padre Sarmiento faise eco da *Crónica* e insiste no carácter ficticio da historia e finxido da obra. Pero só fai mención do manuscrito en papel, que chega a el de mans de D. Juan Yriarte, que traballaba para a Real Biblioteca, onde o sitúa Sarmiento:

No es de omitir un chiste que me sucedió con un manuscrito de ese fingido Servando. Cuando D. Juan Yriarte, y amigo mio tenía la comisión de comprar libros impresos y manuscritos para la Real Biblioteca, halló de venta y compró un códice manuscrito de Don Servando. Prestómele por algunos días, y a lo que me acuerdo era un tomo en 4º y en papel, en idioma gallego y con caracteres góticos remedados con las patas. La mitad del tomo en castellano, y con notas, y aún firma del que se cree haber sido el impostor del Don Servando y Pedro Seguin. El chiste consiste en que cuando mi criado vio el códice dijo: '¿Libro con letras góticas en gallego y en papel? Ese es más falso que el alma de Judas. (660 *pliegos*, citado por Pensado (1974), p. 46 s.v. *Servando*).

De novo volvemos topar máis adiante noticias da existencia do manuscrito. No *Diccionario de escritores gallegos* de M. Murguía (1862). Chegou a telo nas mans e aínda que non lle prestou excesiva atención, tirou a conclusión de que era o manuscrito orixinal do que el chama a *Historia gótica*. Xa está na Biblioteca Nacional, inventariado no *Catálogo de los Mss. de la Biblioteca Nacional*, redactado no século XIX en folios dispostos en 4 volumes e do que aínda se serve 100 anos despois Santiago Jiménez no seu inventario (pp. 78-9). Transcribe Murguía o título, coincidente tanto co que se ofrece no *Inventario* da Biblioteca Nacional coma co que ofrece S. Jiménez e co que eu atopei recentemente no manuscrito 6329 da Biblioteca Nacional: *Libro Antiquo de linages de Galicia*.

Non hai dúbida de que se trata do mesmo manuscrito. Murguía transcribe un anaco da parte final, no que se establece a xenealoxía dos Boáns, e que, por suposto, garda plena coincidencia coa parte final do manuscrito consultado:

Fernando de Boan y Temes, fue hijo de Juan Fernandes de Boan y Temes, y de doña ¿Mayor? de Moure y Somoza. Tuvo por hermanos al capitan Pedro Fernandez de Boan, que sirvio al rey en Lisboa, y á Juan de Boan abad de Casóse con Isabel ¿Arias? de Sobrado y Argaiz, descendiente de la casa de los Feijóos, y tuvo por hijos a Juan Fernandez de Boan, que nacio el 1 de mayo de 1536, fue del Consejo de Indias y murió en 1619; a Clara, Inés, Fernando de Boan que nació día de San Matias año de 1546, colegial de Oviedo, en Salamanca y magistral de Badajoz, murió en 1602, á Cecilio y a Pedro Fernández de Boan que nació año de 1551 y murio en 1614 dejando por hijos a Juan Francisco de Boan, abad de Castro, D. Pedro Fernandez de Boan y D. Fernando de Boan. De otra muger tuvo á Gaspar Fernandez, soldado en Flandes. (*Diccionario*, pp. 214-5; s.v. *Fernández Boan, (D. Juan)*).

Este achado vai axudar a resolve-lo enigma que durante centurias envolveu a *Historia de don Servando*. Felizmente foi precedido pola descuberta do outro manuscrito e nestes momentos J. A. Souto ten practicamente reconstruído o crebacabezas, no que creo que non faltaba máis ca esta peza. Non obstante, non deixa de me apenar que non soubesemos saldar con Murguía unha débeda que emitiu no seu *Diccionario*:

Es extraño que habiéndose levantado tanta grito acerca de la autenticidad de dicha *Historia gótica*, no haya habido hasta el presente quien tropezase con el Ms. que hemos visto en la B. Nacional, el cual bien examinado, creemos que resuelve por completo la cuestión; pero tal es la ignorancia en que se hallan fuera de Galicia respecto de nuestras cosas, (siquiera sea disculpable, porque jamas hemos sido nosotros mas ganosos de conocerlas, ni mas cuidadosos de ellas), que el título que lleva, bastó hasta el presente, para conservarla en el mas completo olvido. (*ibidem*).

Tiveron que pasar máis de cen anos para que alguén volvese sobre os seus pasos e concluíse o que por falta de tempo el non puido facer. O mellor tributo que se lle pode facer á súa honra é rescatalo definitivamente do esquecemento, estudialo e publicalo. Estou certo de que, polo menos no plano lingüístico, eses tres famosos séculos da historia de Galicia van ser un chisco menos escuros.

NOTAS

- 1 Un panorama xeral ofrécese en Godoy Alcántara (1886) e Caro Baroja (1992).
- 2 *Vid.* Godoy Alcántara (1886, p. 177-9).
- 3 *Vid.* López (1923), Godoy alcántara (1886, p. 284-7), Caro Baroja (1992, p. 104-5).
- 4 Información á que puidemos acceder na tese de doutoramento de J.A. Souto.
- 5 *Vid.* Ferro Couselo (1972, p. 61-4).
- 6 Dáse noticia en Souto Cabo (1994).
- 7 Transcrición realizada por J.A. Souto.

BIBLIOGRAFÍA

- ASKINS, Arthur L-F ; SHARRER, Harvey L. ; SCHAFFER, Marta E. ; DIAS, Aida F. (1995), *Bibliografía de Textos Antigos Portugueses*. Forma parte de *Philobiblon*, integrado no vol. O do *Archivo Digital de Manuscritos y Textos Españoles*, dirixido por Charles B. Faulhaber.
- BARREIRO FERNÁNDEZ, Xosé Ramón (1988): "A historia da historia", *IV Xornadas da Historia de Galicia. Historiografía galega*. Ourense: Deputación Provincial, p. 39-41.
- BIBLIOTECA NACIONAL (1986): *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Nacional*. Vol. 11. Madrid: Ministerio de Educación Nacional, p. 163-4.
- CARO BAROJA, Julio (1992²): *Las falsificaciones de la Historia*. Barcelona: Seix Barral.
- FERRO COUSELO, Xesús (1972): "Gente llana con ventura", *Boletín Auriense*, 2, p. 7-73.
- GODOY ALCÁNTARA, José (1981[1868]): *Historia crítica de los falsos cronicones*. Madrid: Editorial Tres Catorce Diecisiete.
- HERVELLA VÁZQUEZ, José (1994): "Heráldica en la Historia manuscrita del obispo de Orense don Servando", *Boletín de Estudios del Seminario "Fontán-Sarmiento" de Hagiografía, Toponimia y Onomástica de Galicia*, 15, p. 89-96.
- JIMÉNEZ GÓMEZ, Santiago (1973): *Guía para el estudio de la Edad Media gallega (1100-1480)*. Santiago: Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Santiago.
- LÓPEZ, Atanasio (1923): *Los falsos cronicones en la Historia de Galicia. Conferencia pronunciada en el Primer Congreso de Estudios Gallegos*. Extracto de *El Eco Franciscano*. Santiago: Tip. de "El Eco Franciscano".
- MURGUÍA, Manuel (1862): *Diccionario de escritores gallegos*. Vigo: J. Compañel-Editor. Voz "FERNANDEZ BOAN (D. JUAN)".
- NOIA CAMPOS, María Camino (1979): "Notas sobre 'Seguino', autoridade citada no dicionario de Rodríguez", *Grial*, 64, p. 239.
- PENSADO TOMÉ, José Luis (1974): *Opúsculos lingüísticos gallegos del siglo XVIII*. Vigo: Galaxia.
- SOUTO CABO, José Antón (1994): "Noticia da *História de D. Servando*. O original e as copias", E. Fidalgo / P. Lorenzo (coords.): *Estudios galegos en homenaxe ó profesor Giuseppe Tavani*. Santiago: Publicacións do Centro de Investigacións Lingüísticas e Literarias "Ramón Piñeiro", p. 269-73. *A *História de D. Servando*. Edição e estudo*. Tese de doutoramento depositada na Universidade de Santiago de Compostela (pendente de lectura).

Apêndice

Capítulo da liñaxe dos Maldonados no *Libro* e na *Historia*.

Libro de linages de Galicia

Este soar he moito antigo en Galiza junto a Pontebedra, de moitos fillos d'algo, chamaronse primeiro Chirinos d'Aldao e agora, despois das guerras en Castilla, Aldanas. Isto foe *que* este cabaleiro Aldao ... Veu a Santiago un cabaleiro frances chamado Carbolai e, visitando alguos pazos dos nobres de Galiza, chegou o pazo de Chirino, que tanben era Churuchano de Deza e Aldao, e lle fez moitas e boas cousas. E se adoezeu de mui grave enfermidad e o curava ua boa su filla, e o tempo acaeceu unha batalla en Castiella dos mouros e este cabaleiro foe a ela, e, mentras, lle emprenou a filla chamada Joana Chirinos de Aldaos. E vido o padre das guerras se foe a Francia e pidou batalla orei de Franca contra aquil cabaleiro e lidiou coil e o matou. E o rei pagado da sua valentia le dixo *que* pidise o *que* quijese e o galego lle pidou cinco frores de liros, e il las dou e dijo: "maldonadas te sejan". E acá, dizendole como las auia ganado, dixo: "rapeilas". E tanben decenden dil os Rapelias por esta injuria e baldõ. E por esto Valdonados e agora Maldonados e Frores. E ai moitos deste soar en Castiella que quedaron despois da perdida d'Espaina alá. Herdado por merçede dos reis.

*Historia de don Servando*⁷

Tẽ seu soar junto de Põtebedra. Chamarõse primeyro Chirinos d'Aldao, e ã Castela Aldanas. O cabaleiro frãces chamado Carbolay, frãces, vino a Santiago ã romeria. E ã cabaleiro destes Cherinos e Churuchos de Deza e Aldaos ó recolheu no sou pazo, *que* adoezeu. E ò tempo acaezio unha batalla, e o cabaleiro foe a ela e mentras, o frãces -*que* sanou- le ãpreñó ãha filla chamada Joana Cherinos de Aldao. E vista àfronta, foe a Franca e pidiu cãpo ò rey cõtra aquil home fidalgo e ó matou. O rey, pagado da sua balentia, le cõcedio le pidise algo, e le pidiu cinco flores de lis, el rey llas dou e dixo: "maldonadas te sejã". E dẽde esto se chamarõ Maldonados e Rapelas. Agora estã moytos ã Castela.